

УДК 929 Луньов : 028. 01 + 027.1 /2

О. Г. Павлова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КНИГА В ЖИТТІ ПЕДАГОГА-МУЗЕЙНИКА А. Ф. ЛУНЬОВА

В статті розкривається внесок засновника Пархомівського художнього музею імені А. Ф. Луньова в збереження книжкових пам'яток, створення цінної музейної бібліотеки та виховання у своїх учнів культури читання та збирання особистих бібліотек. Бібліотечна діяльність Луньова сприяла створенню розгалуженої комунікативної системи з найвідомішими бібліотеками, музеями, діячами мистецтва, в процесі якої Пархомівський музей поповнювався різноманітними книжковими виданнями.

Ключові слова: музей, Луньов, учні, бібліотека, книга, культура читання.

В статье раскрывается вклад основателя Пархомовского художественного музея, педагога А. Ф. Лунёва в сохранение книжных памятников, создание ценной музейной библиотеки, воспитания культуры чтения у своих воспитанников, потребности в них собирания личных библиотек. Библиотечная деятельность Лунёва способствовала созданию разветвленной коммуникативной системы с известными библиотеками, музеями, деятелями искусства, в процессе которой Пархомовский музей пополнялся разнообразными книжными изданиями.

Ключевые слова: музей, Лунёв, ученики, библиотека, книга, культура чтения.

The article reveals the contribution of the founder Parkhomivka art museum, educator A. F. Lunyov to the preservation of book monuments, creation of a valuable museum library, education culture of reading among his students, needs of collecting personal libraries for them. His library activities also contributed to the creation of an extensive communication system with well-known libraries, museums, artists in the process of which Parkhomivka museum was replenished with a variety of book editions.

Keywords: museum, Lunyov, students, library, book reading, culture.

Вивчення професійного та життєвого досвіду засновника Пархомівського художнього музею Афанасія Федоровича Луньова все глибше демонструє різнобічність його захоплень. Створений ним художній музей став не лише своєрідною кульмінацією його широкої діяльності та найбільшою інтелектуальною спадщиною, але і підґрунтям для реалізації його педагогічного методу. Колекціонування пам'яток історії і мистецтва сприяли створенню історико-художнього музею, у складі якого вагоме місце відводилося й бібліотеці.

Книга є основою зберігання і передачі інформації, формування світогляду, культури життя, розвитку професійного інтересу, тощо. Особисто в житті А. Ф. Луньова книга, читання набули сенсового значення, основи змістовності життя.

Книга, бібліотека стали невід'ємною частиною в педагогічній системі виховання А. Ф. Луньова. На нашу думку його «бібліотечна історія» і досвід заслуговують на увагу, бо демонструють, що культура читання, цінування книги, передача і виховання цього інтересу має велике значення для формування особистості та створення особливої соціокультурної атмосфери, яку Луньов розширював як в процесі педагогічної діяльності, так і в межах комунікаційної мережі, яка складалася навколо нього під час створення та організації роботи шкільного художнього музею.

Любов до книги прививалася йому ще з дитинства під впливом читацьких сімейних цінностей. А. Ф. Луньов часто згадував що у сім'ї зберігалися давні книги сакрального змісту, до яких ставилися дуже шанобливо. Це були старослов'янські книги, які

передавалися в родині від покоління до покоління, а разом із книгами передавалася і традиція особливого ставлення до книги та читання. Про це ми знаємо з його спогадів та окремих біографічних публікацій, присвячених його педагогічній та музейно-мистецькій діяльності [9, с. 188; 3, с. 6 та ін.].

Нагадаємо, що Луньов народився у 1919 р. в старообрядницькій родині поморської згоди на Курщині у с. Щогольок Суджанського повіту (нині Беловський район Курської області). Його дід добре знався на книжкових раритетах, виступав експертом з книг і ікон, до нього за консультацією приїжджали бібліофіли з інших міст [9, с. 188]. Отже, культура сімейного читання відіграла важливе значення в становленні особистості Луньова.

Захоплення читанням проявилось у А. Ф. Луньова дуже рано. Уміння читати дозволило йому піти до школи з 5 років, хоча учитель двічі виганяв його з класу, але переконавшись у вмінні наполегливого «малого школяра» читати, вчитель дозволив залишитися і сісти за першу парту [3, с. 86].

Освіта стала переважаючим пріоритетом у його житті з дитинства. Він із вдячністю завжди згадував свого вчителя, Питухова Миколу Абрамовича, який радив, що читати, та надавав йому книги з особистої бібліотеки [8, с. 8]. Завдяки вчителю, за спогадами Луньова, уже до п'ятого класу він прочитав класиків російської і зарубіжної літератури.

Через читання з дитинства у Луньова сформувалося особливе ставлення до бібліотеки. Він зібрав особисту різноманітну бібліотеку і прививав цю любов багатьом своїм учням. В його бесідах книга, читання набували особливого змісту, він часто згадував бібліотеку як особливе інтелектуальне місце, де зберігаються найбільші цінності людства, місце для навчання та спілкування. В його розмові бібліотека виступала певним магічним символом, а книга, читання певною ознакою культури, освіченості, інтелігентності, що виступало особливим ціннісним елементом у його системі виховання. Ставлення до бібліотеки як до особливого місця в його духовному житті простежувалося в спогадах про студентські роки, які він із захопленням згадував, особливо про час, проведений в бібліотеці, спілкування, в тому числі і з бібліотечними працівниками. З матеріалів сімейного архіву стало відомо, що Луньов був студентом бібліотечного факультету заочного відділення Харківського державного бібліотечного інституту. У своїх спогадах він часто згадував епізоди свого перебування в бібліотеках, в яких йому доводилося працювати протягом життя. Здавалося що він весь вільний час проводив у бібліотеках. А насправді, сторінки біографії та документальні матеріали свідчать про досить обмежену можливість проводити час в бібліотеках, як, наприклад, під час навчання в Харківському університеті (1947-1949) [10]. Своїх же учнів він спонукав і заохочував до бібліотечного читання (до речі у Пархомівці у II пол. XX ст. крім шкільної було ще чотири сільські бібліотеки).

Книга зайняла особливе місце й у його діяльності як колекціонера. А. Ф. Луньов намагався виявити рідкісні книги. Тому книги, поряд з творами мистецтва та предметами старовини, стали також важливими об'єктами колекціонування [5, с. 4]. Наприклад, в музейній колекції зберігається декілька раритетних книг, в тому числі і з родинних скарбів Луньових, які він отримав у спадок і передав музею. Також йому вдалося відшукати чотири листи із Євангеліє, що зберігалися у Краснокутському Петро-Павлівському монастирі, куди вони потрапили із Запорізької Січі після її закриття Указом Катерини II. Потім після закриття Краснокутського монастиря вони потрапили до Пархомівського Свято-Покровського храму, а в роки лихоліть антирелігійної боротьби одному із пархомівських жителів вдалося вихопити з полум'я чотири листи, які потім передав до музейної колекції. Серед пам'яток книжкового мистецтва вдалося відшукати і листи із «Євангелія», виданого Іваном Федоровим у Львові, а також «Євангеліє» початку XVII ст. з окладом чеканної роботи [4, с. 4], факсимільні видання. Сьогодні вони зберігаються в колекції Пархомівського музею, крім книг тут також зберігаються окремі оклади книг та ін.

Менше ми знаємо про особисту колекцію видавничих раритетів, якою володів А. Ф. Луньов. Достеменно відомо, що його знання книги, атрибутивні здібності цінувалися в

середовищі бібліофілів, до нього зверталися за консультаціями та експертними висновками. Особливу увагу до його особистої бібліотеки проявляли колекціонери-книголюби, які його відвідували. Любов до книги, глибокі знання з історії книги, атрибутивні навички об'єднували навколо нього бібліофілів.

На жаль, ця сторінка залишилася закритою, що звужує наше уявлення про багатогранність і різноманіття цієї частини особистої колекції.

Як історик, колекціонер, музеєзнавець він цінував і іншу грань книги – її інформаційний потенціал. Тому з початком створення історико-художньої колекції, організацією музею, розпочинається і збирання музейної бібліотеки.

Її формування, як і художньої колекції, почалося з передачі книг із особистої бібліотеки Луньова. Також він цілеспрямовано купував на свої кошти для музейної бібліотеки видання з історії мистецтва, історії культури та ін. Передавав до музейної бібліотеки і підписані ним літературно-художні та мистецькі періодичні видання. До речі, більшість членів «Райдуги» під його впливом виписували багато років часопис «Юный художник», а деякі і «Образотворче мистецтво», «Искусство» та ін.

Інший шлях формування музейної бібліотеки – це звернення до державних бібліотек з проханням про передачу з обмінного фонду книг для музею. Зокрема, Пархомівському музею свого часу передали із фондів книжкового обмінного фонду видання Державна публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна (нині Російська національна бібліотека, Санкт-Петербург), бібліотеки Ермітажу, Державного музею образотворчого мистецтва імені О. С. Пушкіна, Харківського художнього та інших музеїв, ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна і навіть Дрезденська картинна галерея.

Не останню роль відіграли і особисті подарунки авторів книг і видань. Зокрема, це альбоми, путівники і буклети виставок, довідкові видання та присвячені художникам, колекціонерам, матеріали конференцій, періодичні наукові записки та ін.

Цінною у цьому відношенні є інформація про дарування музею книг авторами, яка знайшла відображення у листах до А. Ф. Луньова і його учнів [7]. Ініціював таке цікаве і тривале листування особисто Луньов. Зміст такої форми спілкування стосувався і поповнення художньої колекції, і отримання професійних консультацій, порад тощо. Опубліковані листи також є добрим свідченням того, яке важливе суспільне значення мала книга у II половині ХХ ст. Художники, мистецтвознавці, письменники надсилали Луньову та його учням різні видання. Ми можемо спостерігати, що книга ставала також і предметом спілкування, і основою для зав'язування дружніх стосунків, а подаровані книги сприяли створенню при музеї різноманітної бібліотеки. В першу чергу, мова йде про наявність мистецьких видань, які відігравали важливу роль в здійсненні мистецько-педагогічної діяльності самого Луньова, а також в організації самостійної роботи гуртківців при підготовці екскурсій, вивченні історії мистецтва чи творчої діяльності художників при підготовці до лекційної роботи, яку активно разом зі своїми учнями проводив Луньов серед шкільної аудиторії та місцевого населення.

Цю проблему порушують у своїх листах до Луньова та його учнів художники, мистецтвознавці, письменники. Іноді художники надсилали альбоми, буклети виставок, набір листівок з зображенням їхніх живописних, графічних чи скульптурних творів (І. Їжакевич, М. Сар'ян, П. Васильєв, Б. Пророков, В. Фаворський, С. Коньонков та інші), надавали інформацію про художні видання, рекомендації щодо видань, які в першу чергу слід читати і придбати для бібліотеки. З іншого боку вони докладали зусиль до збирання і відправлення таких видань до Пархомівки.

Зокрема, листи, що зберігаються в приватній колекції сім'ї Луньових дають змогу виявити нюанси і аспекти надходження і надсилання книг. Наприклад, у своїх листах мистецтвознавець, академік Михайло Володимирович Алпатов спочатку акцентував увагу членів Товариства «Юний історик» саме на вивченні історії мистецтва, а не на

колекціонуванні художніх творів, тому він радив і турбувався про поповнення бібліотеки, і надсилав як свої художні видання так і інших авторів [7, с. 13, 14].

Особливу увагу до поповнення бібліотеки виданнями проявляла історик, письменниця Лідія Григорівна Бать, яка надіслала до музейної бібліотеки свої праці присвячені художникам, акторам, державним громадським діячам [7, с. 24, 28, 29]. Для влаштування в школі виставки до 150-річного ювілею Т. Г. Шевченка надіслала спеціально підготовлений нею виставковий варіант альбому творів Шевченка [1]. Причому із листування відомо, що перший екземпляр виставкових матеріалів, надісланих пархомівським учням, загубився по дорозі, не надійшов до адресата. Л. Бать надіслала повторно екземпляр [7, с. 29, 30]. Також вона збирала і рекомендувала іншим художникам і авторам художньо-мистецьких видань передати до Пархомівського музею книги [7, с. 24]. Саме письменниця спонукала учнів до живого діалогу, обговорення надісланих нею книг [7, с. 26, 29].

Цікава сторінка такого творчого спілкування пов'язана із листуванням з відомим письменником, етнографом Юрієм Андрійовичем Арбатом. Публіцист, мистецтвознавець присвятив життя вивченню художніх промислів Росії, що відобразилося у цікавих науково-популярних виданнях, які він також подарував музею. Його експедиційна робота була пов'язана не лише із вивченням народного мистецтва та збором матеріалів, але і колекціонуванням. В своїх експедиціях він дещо відбирав і для Пархомівського музею [7, с. 15, 16]. Він також передавав музею порцелянові вироби та ін. [7, с. 17–18]. Цікаво, що це було творче спілкування не лише просвітницького характеру, але і виконання запропонованих творчих завдань для майбутніх видань. Наприклад, у листі від 20 червня 1959 р. Ю. Арбат пропонує «Юним історикам» поцікавитися історією Будянського фарфоро-фаянсового заводу та зібрати певний матеріал, який би письменник міг використати в своїй майбутній роботі [7, с. 13–14].

Тема книги є центральною і в листах від письменника Сергія Михайловича Голіцина. Крім інформації про книги самого письменника в них іде мова і про висвітлення досвіду роботи музею та підготовки до друку матеріалів про музей [7, с. 50–53; 3, с. 185–186].

Героями деяких книг, наприклад Бориса Михайловича Неменського, ставали також пархомівські учні [6]. Частіше художники, наприклад М. Балясний, І. Іжакевич, С. Коньонков, Б. Неменський, М. Сарьян та інші, разом із своїми художніми творами дарували музею альбоми, каталоги своїх творів та буклети виставок.

Напевне для Луньова поряд з колекціонуванням книг, створенням власної і музейної бібліотеки, від чого він, звичайно ж, отримував інтелектуальне, естетичне задоволення, було не менш важливим долучити до цього процесу учнів: привити їм культуру читання, збирання особистої бібліотеки. Можна з певністю сказати, що більшість його учнів збирали особисті бібліотеки, пріоритети залишалися за художніми та історичними виданнями, творами класиків художньої літератури, художніми листівками, тощо. Із кожної екскурсії-подорожі учні обов'язково привозили книги, альбоми, путівники, буклети, набори листівок тощо, що до закінчення школи дозволяло їм створювати міні-бібліотечки, з часом переростало у життєву необхідність створювати особисту бібліотеку, деякі його випускники залишили цю любов та пристрасть на все життя.

Підсумовуючи, можна відзначити, що історія життя та діяльності педагога і засновника Пархомівського художнього музею А. Ф. Луньова таїть в собі різнобічну колекційну діяльність, тісно пов'язану як з формуванням музейної, так особистої цікавої і цінної бібліотеки. Книги відігравали особливе значення в системі музейної педагогіки як інформаційно-навчального потенціалу і як предмету колекціонування. В педагогічній системі виховання Луньова книга може сприйматися як комунікатор внутрішнього і зовнішнього зв'язку, гармонійна основа особистого духовного життя і спілкування з найрізноманітнішою аудиторією, починаючи з сім'ї, учнів, колег, односельців і завершуючи спілкуванням з художньо-мистецькою та академічною інтелектуальною елітою.

Отже, сторінки педагогічної, колекційної, музейної, мистецької, бібліотечної діяльності засновника Пархомівського історико-художнього музею Афанасія Федоровича Луньова складають різнобарвну мозаїку його життєвого шляху. Її найрізноманітніші пазли в своїй сукупності складають освітню-культурну та духовну сутність особистості педагога. А змістовність його життєвої філософії та педагогічно-творчої діяльності все більше дозволяє усвідомлювати його непересічність та визначальність для інтелектуальної, культурної спадщини України.

Література

1. Бать Л. Г. Жизнь и творчество Т. Г. Шевченко. Материалы для выставки в школе и детской библиотеке / Л. Г. Бать. – М.: Детгиз, 1954. – 8 с., 36 л.
2. Голицин С. Слово о мудром мастере. Повесть о художнике В. А. Фаворском / С. Голицин. – М.: Детская литература, 1977. – 90 с.
3. Лернер Л., Маркин Э. Сколько цветов у «Радуги», или дни Афанасия Лунёва / Л. Лернер, Э. Маркин. – М.: Педагогика, 1990. – 268 с.
4. Лунёв А. Ф. Пархомовская сокровищница: Фотоочерк. 2-е изд. / А. Ф. Лунёв. – Х.: Прапор, 1983. – 19 с., ил.
5. Луньов П. Ф. Пархомівський історико-художній музей: Сторінки історії та сьогодення / П. Ф. Луньов // Скарбниці національної культури: Тези доповідей науково-практичної конференції з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995). – Х.; Пархомівка, 1995. – С. 4–8.
6. Неменский Б. Воспитание духовной потребности / Б. Неменский // Распахни окно. – М.: Молодая гвардия, 1974. – С. 59–90.
7. Письма к А. Ф. Лунёву / сост., автор вступ. статьи и комментариев О. Г. Павлова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 320 с. (Серія «Джерелознавчі зошити»: Тетрадь 7).
8. Павлова О. Г. Основи музейної педагогіки А. Ф. Луньова / О. Г. Павлова // Луньовські читання. Матеріали науково-практичних семінарів (2010–2014 рр.). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 5–14.
9. Павлова О. Г. Родинні цінності сім'ї Луньових: унікальні і типові традиції / О. Г. Павлова // Традиційна культура в умовах глобалізації: родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь. Матеріали науково-практичної конференції (20–21 травня 2016 року). – Харків: «Точка», 2016. – С. 187–193.
10. Архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Ф. 15, ос. спр. А. Ф. Луньова. – Од. зб. 84.